

Människans attityder till landskapsförändring

- Vindkraftsplanering utifrån Nimby och socialt dilemma.

People's attitude towards landscape change

- Wind energy planning based on the theories of Nimby and social dilemma.

Janita Sundqvist

Människans attityder till landskapsförändring

People's attitude towards landscape change

Janita Sundqvist

Handledare: Jenny Nord, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

Examinator: Karl Lövrje, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning, SLU Alnarp

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2013

Omslagsbild: Janita Sundqvist, 2012-07-04

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Acceptans, Vindkraft, Förnyelsebar energi, Nimby, Socialt dilemma, Landskap, Landskapsförändring

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Landskapet är och har alltid varit i ständig förändring. Förändringar och byggnadsprojekt som ändrar landskapet är dock något som kan ge upphov till upprördhet och skapa konflikter mellan planerare och de som berörs av de planerade projekten. Som blivande landskapsarkitekt har jag intresserat mig för hur kan man förklara uppkomsten av negativa attityder till landskapliga förändringar, samt hur denna skepticism ter sig vid vindkraftsplanering.

Med en litteraturstudie som metod studerar jag inledningsvis begreppet landskap och förklaringar till vad landskapsförändringar innebär för människan. Den andra delen i uppsatsen beskriver begreppen Nimby- Not In My Back Yard och socialt dilemma för att se hur de förklarar negativa attityder till landskapliga förändringar. För att exemplifiera framställer jag i nästa del motstånd och misstro till vindkraftsplanering. Fem anledningar till varför människor motsätter sig vindkraft beskrivs: förändrad och förstörd landskapsbild, buller som orsakar irritation, störning av naturområden, misstro till organisationen och känslan av att inte kunna påverka.

Som avslutande del följer en diskussion för att sammanfatta, diskutera och bedöma resultatet av det som tas upp i uppsatsens teoretiska delar. Det visas att landskapsförändringar kan leda till upprördhet eftersom vi genom minnen och berättelser har fått en personlig relation till landskapet. Negativa attityder till förändring beror enligt Nimby på egenintresse och att människan trots allmän acceptans till ett byggnadsprojekt kan motsätta sig en lokal etablering om det bidrar till något negativt på det personliga planet, så som minskad social status. Socialt dilemma beskriver dessutom människans benägenhet att välja det alternativ som gynnar henne själv framför det som främjar kollektivet. Med exempel från vindkraften kan man se att det även finns andra aspekter som spelar in och att attityderna till förnyelsebar energi kan bli mer positiva efter en etablering än vad de var innan.

Nyckelord: Acceptans, Vindkraft, Förnyelsebar energi, Nimby, Socialt dilemma, Landskap, Landskapsförändring.

Abstract

The landscape is and has always been in constant change. Building projects that changes the landscape is something that can cause agitation and create conflicts between planners and those affected by the planned projects. As a future landscape architect I have been interested in how one can explain the origin of negative attitudes towards landscape changes, and how this skepticism appears towards wind planning.

With a literature study as research method I first study the concept of landscape and explanations of what landscape changes mean. The second part of the essay describes the concepts of NIMBY-Not In My Back Yard and social dilemma to see how they explain negative attitudes towards landscape changes. To exemplify, in the next part I describe resistance and mistrust of wind planning. Five reasons why people oppose wind power are described: visual intrusion of the landscape, noise pollution causing annoyance, interference with natural areas, unreliability of the organization and the feeling of not being able to influence.

A discussion is presented as a final part in order to summarize, discuss and evaluate what is covered in the essay's more theoretical parts. It appears that changes in the landscape can result in protests because memories and stories have given us a personal relationship to the landscape. NIMBY describes negative attitudes towards changes by self-interest and that man, despite the general acceptance of a construction project, may oppose to a local establishment if it contributes to something negative on a personal level, such as reduced social status. Social dilemma also describe that all individuals in the society receive a lower payoff if all defect than if all cooperate. With examples from wind power projects, one can see that other aspects come into play and that attitudes towards renewable energy can become more positive after an establishment than they were before.

Keywords: Acceptance, Wind Power, Renewable Energy, NIMBY, social dilemma, Landscape, Landscape Change.

Förord

Denna uppsats behandlar något som jag länge funnit intressant, nämligen planeringsprocesser där konflikter uppstår mellan planerare och berörda parter i området. Arbetet beskriver förändringsprocesser i landskapet, teorier kring varför negativa attityder uppstår vid planeringsprojekt samt exempel utifrån vindkraftsplanering. Uppsatsen är ett resultat av kursen kandidatexamensarbete i landskapsarkitektur som är en del av det tredje året på landskapsarkitektutbildningen.

Jag vill först och främst tacka min handledare Jenny Nord som varit en stor inspirationskälla och ett enormt stöd i min genomgående vacklande process fram till ett slutresultat. Snabba mailsvar, intressanta lästips och hejarop har fått mig att komma på rätt spår när jag tappat fotfäste. Jag vill också tacka Sofie von Elern som läst igenom mina delinlämningar och gett mig konservativ kritik och positiv uppmuntran under kursens gång.

Alnarp, 2013-05-28

.....
Janita Sundqvist

Innehållsförteckning

Sammandrag

Abstract

Förord

Inledning.....	sid. 7
Bakgrund.....	7
Frågeställning.....	7
Mål och syfte	8
Material och metod	8
Avgränsningar	8
Ett landskap i förändring	9
Människans inverkan på landskapet	9
Landskap och identitet	10
Förändring en arena för konflikter	11
Teorier kring negativ attityd till förändring.....	12
Nimby- Not in my back yard	12
Socialt dilemma	13
Sociala fällor.....	13
Vindkraft en arena för konflikter.....	14
Anledningar till varför människor motsätter sig vindkraft	15
Förändrad och störd landskapsbild.....	15
Buller som orsakar irritation	16
Störning av naturområden.....	17
Misstro till organisationen	18
Känslan av att inte kunna påverka	19
Attityder efter vindkraftsetablering	19
Diskussion.....	20
Kan Nimby och socialt dilemma förklara negativa attityder till landskapliga förändringar?	20
Skepticism på grund av egennyttan.....	20
Attityder och kunskap.....	21
Invänjning och kontroll	22
Reflektion	23
Referenser	24
Elektroniska källor.....	24
Tryckta källor	25

Inledning

Bakgrund

När det kom till att välja ämne för min kandidatuppsats så visste jag tidigt att jag mer ingående ville studera planeringsprocesser och byggnationer där en stor del av allmänheten påverkas. I takt med befolkningsökningen sker en ständig samhällsutveckling med planering för nya bostäder, infrastruktur och sociala inrättningar. De som planlägger vårt samhälle har ofta en vision om att dessa förändringar ska leda till en förbättring och de väver in många aspekter för att försöka hitta den bästa lösningen för varje specifikt område. Men samhällsplanering är komplext och det är omöjligt att göra alla röster hörda och att tillfredsställa alla behov. Vid nybyggnationer kan det uppstå konflikter mellan planerare och de som berörs av projekten och jag började fundera över varför vissa projekt fortlöper någorlunda problemfritt medan andra möter motstånd.

Just de samhällsförändringar som stöter på problem i planeringsprocesser intresserade mig extra och jag ville ta reda på bakomliggande faktorer till varför allmänheten i vissa fall motsätter sig de planerade projekten. I många fall upplever människor förändringar som negativa, skrämmande eller helt enkelt obefogade. De känner sig skeptiska till- eller vill åtminstone ta sig tid att värdera- nya saker. Det finns en attityd att ”Så som det alltid varit, så ska det fortsätta att vara” och få vill ändra något man upplever som redan fungerande. Jag vill ta reda på varför människor reagerar så starkt vid byggnadsprojekt och varför de känner sig skeptiska även om det tänkta bygget är ”för en god sak”.

Ämnet gjorde mig uppmärksam när jag sommaren 2012 jobbade på konsultföretaget WSP och hjälpte till att göra en landskapsanalys över en planerad vindkraftspark utanför Nordmaling i Västerbotten. Arbetet innebar att ta reda på vilken visuell påverkan de tänkta verken skulle ha på omliggande byar och jag förstod under arbetets gång att projektet hade väckt många reaktioner. Jag är själv för vindkraften som på kort tid har kommit att bli en stor källa till förnyelsebar energi och har en mängd fördelar i miljösynpunkt. Men den har trots positiva effekter på miljö och samhälle mött stort motstånd och få vill att de byggs i närheten av deras hem. Vindkraften känns därför som ett bra nutida exempel på var skepticism finns och jag önskar studera den mer ingående.

När jag började söka på motstånd och acceptans kom jag i kontakt med begrepp som förklarar de bakomliggande anledningarna till varför människor reagerar som de gör. Jag hade väldigt problem med att avgränsa mig och att välja de teorier jag fann mest relevanta. I och med att jag inte visste vilken teori jag skulle gå in mer på visste jag inledningsvis inte heller hur jag skulle formulera min frågeställning. Jag började med att titta på det tidsgeografiska begreppet ”Pocket of local order” som beskriver människors behov av ordning och kontroll. Sedan tipsades jag om Nimby- Not In My Back Yard som hanterar det motsägelsefulla i att människor kan säga sig vara positiva till ett planerat byggnadsprojekt, men att de är negativa till att ha det nära inpå sig. Ganska sent kom jag i kontakt med begreppet socialt dilemma som behandlar problem där egenintresse står i konflikt med allmänintresse. Det innebär att varje individ uppnår högre utdelning av ett själviskt val än för ett som gynnar kollektivet, medan varje individ får en högre utdelning om alla samarbetar istället för att agera själviskt. ”Pocket of local order” är en teori som ännu inte diskuterats i så stor utsträckning och jag valde därför att lägga fokus på Nimby och socialt dilemma samt att diskutera dessa teorier utifrån vindkraftsplanering.

Frågeställning

Hur kan man förklara uppkomsten av negativa attityder till landskapliga förändringar?

Mål och syfte

Landskapet har genom alla tider genomgått en ständig förändring, dels genom naturliga processer men framför allt genom mänskliga faktorer. Vissa förändringar är mindre medan andra är mer påtagliga och sammantaget så påverkar de oss många gånger på ett personligt plan. I min framtida arbetsroll som landskapsarkitekter kommer jag ständigt jobba med att förändra landskapet. Syftet med denna uppsats är att skapa mig en förståelse för varför människor i vissa fall motsätter sig projekt som vi landskapsarkitekter jobbar med, för att med den kunskapen kunna möta de berörda personerna och finna bästa möjliga lösningar på planeringsproblem.

Målen är att:

1. Studera om begreppen Nimby och socialt dilemma kan förklara negativa attityder till landskapliga förändringar.
2. Undersöka negativa attityder inför landskapliga förändringar med utgångspunkt i vindkraftsplanering.

Material och metod

Den metod jag använt är en litteraturstudie som avsett att ge mig en bättre förståelse för människors reaktioner till förändringar i landskapet samt vilka teorier som kan förklara negativa attityder till dem. Informationen har hämtats från artiklar och arbeten som samlats in genom sökningar på bibliotekets databas Primo samt genom Google och Google Scholar. Sökord jag använt mig av är exempelvis: Acceptans, motstånd, landskapsförändring, socialt dilemma och vindkraft. Förutom sökningar på internet har jag fått tips på användbara böcker och artiklar av min handledare Jenny Nord. Jag har även varit i kontakt med Camilla Rasmusson på E.ON Vind AB som kunnat ge mig tips på var jag kan finna information om aktuella vindkraftsprojekt. Genom att studera artiklar som berör vindkraftsplanering samt genom att använda exempel från verkligheten har denna kunskap kunnat omsättas och diskuteras vidare. Jag har slutligen gjort en sammanställning av litteraturens innehåll och reflekterat över den utifrån min frågeställning.

I arbetet beskriver jag inledningsvis landskapliga förändringar och hur de på olika sätt påverkar oss människor. Därefter beskriver jag begreppen Nimby och socialt dilemma för att ta reda på vad de innebär och hur de förklarar människors attityder till förändringar. Jag övergår sedan till att ta exempel från vindkraftsprojekt för att i slutskedet diskutera och reflektera över hur vindkraftsexemplet kan appliceras på Nimby och socialt dilemma.

Avgränsningar

Jag har avgränsat mig genom att endast titta på exempel utifrån vindkraftsplanering. Det är ett aktuellt ämne och ett konkret exempel på en miljövänlig energiresurs som trots sina positiva effekter på samhället upplevs som mycket negativt av många medborgare. När jag beskriver teorier som förklarar negativa attityder till förändringar så begränsar jag mig genom att ta upp två teorier, nämligen Nimby och socialt dilemma.

Ett landskap i förändring

För att kunna påvisa attityder till landskapliga förändringar så krävs först en beskrivning av begreppet landskap och vidare en förklaring till vad landskapsförändringar innebär.

Sarlöv Herlin (2012) beskriver förändringar i landskapet i sin bok *Landskap för mångbruk, Erfarenheter från England* och definierar inledningsvis begreppet landskap som ”den omgivning som vi upplever omkring oss överallt där vi bor, där vi färdas och där vi tillfälligt vistas – på landsbygden, i staden, i stadsranden och i naturen” (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 10). I den europeiska landskapskonventionen definierar Europarådet landskap som ”ett område sådant det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspelet mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer” (Europarådet [online], 2013-05-20).

Människans inverkan på landskapet

Landskap har genom tiderna genomgått en ständig förändring som ett resultat av dynamiska samspel mellan naturgeografiska processer och kulturella krafter i miljön (Antrop, 2005 [online], sid.22). Förändringen av landskapet har främst skett av människans påverkan och följts av hur vi människor konsumerat och producerat energi. Människans ständiga strävan efter att förbättra sin levnadsstandard har lett till en uppfinningsrikedom som utvecklat jordbruk, skogsbruk, gruvsdrift, stadsutbyggnad, transporter och så vidare (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 10).

Sarlöv Herlin (2012, sid. 10) skriver att människans synligaste inverkan på landskapet är hur vi producerat mat och hur vi valt att bo. Antrop (2005) delar in landskapets i tre historiska perioder som han benämner traditionella landskap, industriella landskap och postmoderna landskap. Traditionella landskap påträffades fram till slutet på 1700-talet (Antrop, 2005 [online], sid.23). Detta förindustriella jordbruk var ett mångbruk där olika former av markanvändning samordnades vilket gjorde att man fick landskapsvärden och naturvärden på köpet (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 14). Industriella landskap tar som Antrop (2005) beskriver vid kring 1800-talets början och sträcker sig fram till andra världskriget. De karaktäriserades av

Figur 1: Jordbruket, här i Västerbotten, är ett exempel på hur människan har påverkat landskapsbilden. (Foto: Janita Sundqvist, 2013-05-21)

att samhället oåterkalleligt bröt med det förflutna på många områden, vilket ändrade livsstil och mentalitet kring mark och miljö. Postmoderna landskap sträcker sig slutligen från andra världskriget fram till idag och präglas av ökad globalisering och urbanisering (Antrop, 2005 [online], sid.23). När mekanisering, konstgödsel och fossila bränslen slog igenom blev markutnyttjandet mer intensivt och markanvändningen specialiserades. För att kunna föda en ständigt växande befolkning effektiviserades idag jordbruken medan andra landsbygdsområden växer igen. Hur vi producerar vår mat och hur vi bygger våra bostäder och vägnät kommer även i framtiden att påverka vår landskapsbild (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 10-11, 14).

Landskapsförändringar ses ofta som en negativ utveckling och ett hot eftersom de förknippas med förlust av mångfald och landskapens identitet (Antrop, 2005 [online], sid.22). Det har påtalats att problemen med överskridandet av jordens resurser uppstått genom att den traditionella kontrollen av energianvändning, utsläpp och befolkningsökning som existerade fram till ett hundratal år sedan har förstörts av modern teknik (Daves, 1980 [online], sid. 171).

Landskap och identitet

Det är inte bara det fysiska landskapet som ändras utan även våra uppfattningar om det. Livsstilar och vanor skiljer sig åt och kan exempelvis se annorlunda ut mellan olika generationer. Förr hade fler arbeten som innebar att de hade daglig kontakt med mark och natur medan landsbygden idag används mer till rekreation och vila. I dagsläget bygger vi gröna passager för arters möjlighet att existera samt rekreationsområden för människors avkoppling. Idag flyttar vi också mer och kan lättare transportera oss mellan platser varifrån vi tar med oss nya erfarenheter och minnen (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 12).

”Vi kan resa och förflytta oss genom landskapet, snabbt och utan ansträngning. Vi kan bläddra mellan våra digitala landskapsbilder, och vi kan i våra liv uppleva många olika slags landskap där vi känner oss hemma, våra välkända semesterlandskap eller hemmalandskapet där vi bor. Men vi förfasar oss när landskapet förändras och minns med nostalgi och ibland vemod vår barndoms verkliga landskap eller det som fanns i berättelser.” (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 12)

Boverket (2009) skriver att landskapet tillhör oss alla och att det är ovärderligt för att vi ska kunna förklara och berätta vår historia. Landskapet innefattar värden så som kulturhistoriska, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska (Boverket [online], 2013-04-16, sid. 40). Landskapet med sina många tjänster och nyttor skapar identitet och karaktär åt olika miljöer. Det ger oss inte bara mat och natursköna upplevelser utan också minnen och berättelser som gör att vi får en personlig relation till landskapet (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 10).

Många europeiska länder har idag gått med i den europeiska landskapskonventionen som är den första internationella överenskommelsen som lyfter fram landskapet som en resurs för mångsidig användning. Skydd, planering och förvaltning av landskapet ska enligt konventionen ske med hänsyn till landskapets ständiga förändring. Konventionen betonar att landskapet är viktigt för människors känsla av tillhörighet till en plats och att denna tillhörighet kan stärkas genom att låta värderingar och förvaltning av landskapet ske av de lokalt boende (Europarådet [online], 2013-05-20).

Förändring en arena för konflikter

Le Du²-Blayo (2011) skriver att landskapet ändras över tid men att vi har svårigheter att bemöta denna dynamiska process. Antingen låter vi förändringar ske för hastigt eller så fryser vi landskapets karaktär i tiden genom olika typer av landskapsskydd. De sätt förändringar sker är komplex och varierar i grad av reversibilitet. Förändringar som är övergripande och sker under lång tid möter ofta inget motstånd alls, medan andra nya landskapsstrukturer skapar starka reaktioner (Le Du²-Blayo, 2011 [online], sid. 432).

Figur 2: Landskapet berättar en historia och skänker oss människor identitet. Här en blomsteräng i Västerbotten. (Foto: Janita Sundqvist, 2012-07-04)

Landskapet, både som vi tänker oss det och hur vi upplever det, innehåller olika funktioner som många av oss värderar högt. Dess natur och kultur är något som berör oss alla och konflikter uppstår lätt när olika intresseområden står emot varandra. När privatpersoner, intresseföreningar, företag, stat, region och kommuners viljor går isär är det viktigt att landskapsplanering och landskapsförvaltning finns på plats för att kunna väva ihop allas intressen till en tilltalande helhet. En mängd invecklade problem måste kunna hanteras som innebär att kunna förstå hur människor tänker och agerar (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 13).

Här i den inledande delen har vi sett att landskapet alltid genomgått olika förändringar på grund av naturgeografiska men framför allt mänskliga faktorer. Det är både det fysiska landskapet som förändras och vår uppfattning om det och landskapet är starkt knytet till människans sociala identitet och ger därför många känslomässiga anknytningar. På grund av människans starka relation till landskapet kan landskapsförändringar väcka upprörda känslor och skapa konflikter.

Teorier kring negativ attityd till förändring

I detta kapitel beskrivs två teorier för att ge en större förståelse för varför människor upprörs av landskapliga förändringar och nya byggnadsprojekt.

Nimby- Not in my back yard

Det mest använda förklarande konceptet till negativa attityder till förändring är enligt Devine-Wright (2004) NIMBY- Not In My Back Yard som hanterar det motsägelsefulla i att människor kan säga sig vara positivt inställda till ett planerat byggnadsprojekt, men att de kan vara negativa till att ha det nära inpå sig (Devine-Wright, 2004 [online], sid. 131-132). Hammarlund (2005) nämner att ”Fenomenet förklaras genom att alla individer söker maximera sitt eget levnadsutrymme, sin användning och tillgång till miljön och landskapet” (Hammarlund, 2005, sid. 21).

Reaktioner som beskrivs som Nimby är inget nytt utan har i flertal fall dokumenterats vid grannliga motsättningar till oönskad markanvändning (Pol, Di Masso, Castrechini, Bonet & Vidal, 2004 [online], sid. 44). Konceptet har analyserats i olika fall av infrastrukturella projekt t.ex. lokaliseringen av farligt avfall, samt av sociala inrättningar t.ex. lokaliseringen av psykiatriska kliniker (Wolsink, 1999 [online], sid. 51). Nimby har främst använts vid vindkraftsproblematiken för att beskriva skillnader och samband mellan generell positiv attityd till vindkraft och negativ attityd till en specifik etablering av vindkraftverk (Devine-Wright, 2004 [online], sid. 131-132).

Ett exempel på ett fall där allmänheten är för vindkraft men motsätter sig den i sin närhet är vid vindkraftsprojektet i Jonsbo i Hylte kommun. Projektet har planerats sedan mars 2010 och mött stark kritik av de boende i området (Frandsen & Lökken [online], 2012, sid. 6-13).

”Claes-Göran Östlund med flera skriver att majoriteten är emot vindkraftplanerna i Jonsbo. Detta grundar de dels på de namnlistor som har funnits utlagda, dels på de reaktioner de fått från invånarna när de diskuterat frågan. De är inte emot vindkraft i sig, utan det är just placeringen i Jonsbo och de negativa effekter det innebär för samhället. De anser att Kinnareds framtid och utvecklingsmöjligheter skulle bli påverkade, och att presumtiva invånare inte skulle flytta till Kinnared.” (Frandsen & Lökken [online], 2012, sid. 12)

Olika faktorer kan enligt Pol, et al. (2004) frambringa effekten av Nimby, framför allt rädslan för förlorad upplevd livskvalitet eller ekonomiskt värde på sin egendom. Rädslorna för dessa nackdelar och risker kan enligt författarna anses vara befogade eftersom de faktiskt förknippas med och kan uppstå vid etablerandet av vissa sociala och infrastrukturella anläggningar. Dessa befogade risker ses som objektiva, men Pol, et al. (2004 [online], sid. 44) påvisar även subjektiva risker, det vill säga ponerade och upplevda risker.

Wolsink (1999) anser att Nimby teorin är en för enkel förklaring till varför människor motsätter sig vindkraft och tycker att den felaktigt använts för att förklara många av våra akuta sociala problem (Wolsink, 1999 [online], sid. 51-52). Att fenomenet i väldigt låg utsträckning undersökts ur ett psykologiskt och psykosocialt perspektiv anser Pol, et al. (2004 [online], sid. 44) är förvånansvärt. I vissa fall kan motståndet i motsats till Nimby röra sig om negativitet till en specifik etablering i största allmänhet, något som Waldo och Klintman (2008) beskriver i *Erfarenheter av vindkraftsetablering: Förankring, acceptans och motstånd* (2008 [online], sid. 18-19). Begreppet kallas då Niaby- Not In Anybodys Back Yard och skulle vid vindkraftsplanering innebära att man inte bara är emot etablering av verk i sin

närhet utan att man motsätter sig vindkraft överallt där det förstör ett naturvärde (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 18-19).

Socialt dilemma

Socialt dilemma är något som bland andra Daves (1980) beskriver i *Social dilemmas*. Det innebär att en person får större vinning av att välja det alternativ som gynnar henne själv än att välja ett sätt som främjar det kollektiva välbefinnandet, detta oavsett hur alla andra väljer att handla. När merparten på det här sättet väljer att agera egennyttigt så förlorar samtliga i kollektivet på det i slutändan. Socialt dilemma kan exempelvis resultera av överbefolkning, föroreningar eller utarmning av resurser (Daves, 1980 [online], sid. 169).

Ett exempel som Daves (1980) beskriver är när människor blir ombedda att hålla sina termostater nere och att de genom sin uppoffring med att ha lägre inomhustemperatur kan spara på bränslet. Men om alla istället för att sänka termostaterna behåller hög temperatur så riskerar bränslet att ta slut vilket i slutändan tvingar alla att frysa. Ett annat exempel är föroreningar och bilkörandet. Människor ombeds att cykla eller promenera istället för att ta bilen men få vill uppoffra bekvämligheten av bil och dessutom cykla i den förorenade luften. Varje enskild individ gynnas också av att ta bilen eftersom man anser att just sin bils bidrag till föroreningarna i det stora sammanhanget är försumbar. Daves (1980) menar att problemet hade lösts och att föroreningarna hade minskat om alla hade hjälps åt genom att välja att gå eller cykla framför att ta bilen (Daves, 1980 [online], sid. 170). I vindkraftsplaneringen skulle socialt dilemma innebära att människors vägran att i något avseende samarbeta leda till att vindkraftsanläggningar inte kan byggas någonstans. Följaktligen skulle vindkraft underutnyttjas som energikälla trots att majoriteten av befolkningen i själva verket är för vindkraft (Wolsink, 1999 [online], sid. 52).

Sociala fällor

J Platt (1973) beskriver i *Social Traps* något som är nära besläktat med socialt dilemma. Han exemplifierar sociala fällor genom att beskriva järnvägstjänstens nedgång som ett resultat av att fler väljer att använda bilen. I takt med att fler väljer bilen minskar intäkterna till tågtrafiken och i och med järnvägens försämring så väljer än fler att ta bilen. Platt (1973) menar att processen är självaccelererande och slutar med att ingen åker tåg, att människor sitter fast i långa bilköer och önskar, för sent, att de istället hade tagit tåget. Detta självaccelererande exempel visar enligt Platt (1973) att många av våra svåra sociala och politiska problem idag försvåras, inte av dumhet eller omoral, utan av sociala fällor av det här slaget (Platts 1973 [online], sid. 642).

Sociala fällor infaller således när en handling som ger omedelbar belöning resulterar i en långsiktig bestraffning. Även när de långsiktiga skadeverkningarna är kända i början så skjuts ibland problem på tiden med en inställning att man tar itu med problemet om eller när det uppstår. På individuell nivå kan det exempelvis röra sig om rökning, där man är medveten om risken för framtida sjukdomar men att den tillfälliga njutningen av att ta en cigarett gör att man ändå fortsätter (Platts 1973 [online], sid. 641-644). På social nivå kan man enligt Daves (1980) säga att de flesta sociala dilemman också är sociala fällor, men inte alla. Han förklarar att det finns situationer där även de som gör uppoffringar för kollektivet bestraffas eftersom det är nog många andra som handlat själviskt. Alla sociala dilemman har inte heller en bestraffning som skjuts på tiden (Daves, 1980 [online], sid. 173).

För att sammanfatta så gäller alltid två saker för de nämnda exemplen på socialt dilemma. Varje individ uppnår högre utdelning för ett socialt själviskt val än för ett som gynnar

kollektivet, medan varje individ får en högre utdelning om alla samarbetar istället för att agera själviskt (Daves, 1980 [online], sid. 173-174).

I det här kapitlet har vi sett att både Nimby- Not In My Back Yard och socialt dilemma beskriver att motstånd till byggnadsprojekt har att göra med människans egenintresse. Lokala etableringar möter motstånd som ett resultat av rädsla för olika typer av minskad livskvalitet, men varje individ hade samtidigt vunnit på att samarbeta istället för att agera själviskt.

Vindkraft en arena för konflikter

Vindkraftverk är något som i stor grad ändrar landskapsbilden. Nimby och socialt dilemma har ofta använts för att beskriva människors motstånd till vindkraft och jag vill här titta närmare på just vindkraftsplanering. Nedan beskrivs därför de anledningar människor haft för att inte vilja att vindkraftverk etableras i deras närhet, för att vidare kunna se om deras åsikter stämmer överens med teorierna Nimby och socialt dilemma.

Vindkraftsplaneringen är ett exempel på en konflikt där många miljöintressen måste vävas samman (Sarlöv Herlin, 2012, sid. 13). Förnyelsebara energikällor är ett av de viktigaste redskapen för att uppnå klimatmålen och vindkraften är från utsläppssynpunkt ett av de bästa alternativen för att utvinna energi (Boverket [online], 2013-04-16, sid. 9). Enligt undersökningar är just positiva miljöeffekter en viktig anledning till varför allmänheten stödjer vindkraft (Wolsink, 2007 [online], sid. 1193). Även Waldo och Klintman (2008 [online], sid. 18) belyser att stödet för förnyelsebar energi och vindkraft är stort i många

Figur 3: Vindkraften är något som upprör många. Bilden är tagen i Västerbotten.
(Foto: Janita Sundqvist, 2012-07-04)

länder. Men trots positiva miljöeffekter och att vindkraft i de flesta fall är ekonomiskt lönsamt, är utvecklingstakten i många länder lägre än vad man trott att den skulle bli och många oväntade hinder har dykt upp på vägen. De som leder projekten för dessa miljövänliga och ekonomiskt gynnsamma byggen tycks ofta förvånade och ibland irriterade över det motstånd som möter deras projekt (Wolsink, 1999 [online], sid. 49-50).

Många beslutsfattare och förespråkare av vindkraft förutsätter ofta att förbättrad kunskap bland allmänheten kommer att öka acceptansen (Wolsink, 2007 [online], sid. 1193). Även om det inte är något fel med idén om att öka allmänhetens kännedom om förnyelsebar energi så kommer det enligt Wolsink (2007) inte att ändra människors attityder. Generellt visar studier att det knappast finns något samband mellan nivån på kunskaper och attityder (Wolsink, 2007 [online], sid. 1193).

Anledningar till varför människor motsätter sig vindkraft

Skepsis till vindkraft är något som Hammarlund (2005) beskriver i *Att planera för vindkraft i människors vardag*. Hon menar att motstånd ofta bottnar i skepticism mot de förnyelsebara energikällornas tekniska möjligheter, förutsättningar och följder. Tillit till den ekonomiska avkastningen, prisbilden och behovet av statliga subventioner är låg (Hammarlund, 2005, sid. 20). Även Wolsink (1999) har studerat undersökningar som försökt ta reda på bakgrunden till motståndet till vindkraft. Han menar att man får svar efter hur man frågar och ifrågasätter svaren i enkätundersökningar eftersom negativa termer fanns uttryckta i frågeformulären. När motiv till motstånd kommit spontant i enkäterna värderar han därför dessa svar högre (Wolsink, 1999 [online], sid. 50-51). Nedan nämns fem exempel på varför motsättningar sker.

Förändrad och störd landskapsbild

Vindkraftverk påverkar i stor grad landskapsbilden då de består av arkitektoniska element som i form och höjdskala skiljer sig från det övriga landskapet. Över stora ytor blir rotorbladens ständiga rörelse ett visuellt dominerande inslag i landskapsbilden även om den visuella upplevelsen kan variera mycket beroende på var de placeras (Boverket [online], 2013-04-16, sid. 10,39).

Wolsink (1999) skriver att de starkaste attityderna mot vindkraft bland annat berör betydelsen vindkraftsturbinerna har för estetiken. Vilken effekt ett vindkraftverk har på, och vilket intrång det gör på landskapet är en mer avgörande faktor än de miljöfördelar vindkraft har jämfört med annan elproduktion. Om den upplevda visuella kvaliteten är positiv så kommer troligen de flesta att vara för

Figur 4: Vindkraftverk, här i Västerbotten, påverkar i stor grad landskapsbilden. (Foto: Janita Sundqvist, 2012-07-04)

projektet. Om den upplevda visuella kvalitén däremot är negativ så kommer folk med stor sannolikhet att bli motståndare, detta trots att de varit för vindkraft rent generellt (Wolsink, 1999 [online], sid 51).

I minnesanteckningar från samrådsmöte (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 1-8) samt den sammanfattande samrådsredogörelsen (Frandsen & Lökken, 2012 [online], sid. 1-13) från vindkraftsprojektet i Jonsbo, kan man utläsa åsikter som påvisar de berördas rädsla för vad som ska hända med landsbygden och dess utsikt om vindkraftverk byggs.

”De skriver att de närboendes liv och friluftslivet blir totalt förstört i området och horisontlinjen ändras katastrofalt.” (Frandsen & Lökken, 2012 [online], sid. 7)

”Maigaard och Danekov skriver vidare att det saknas fotomontage av vindkraftsparkens påverkan på landskapet i form av trädröjning, nya vägar och ledningsgator liksom ljuspåverkan vid gryning/skymning – som krävs i Hyltes Vindkraftplan. De påpekar att statistik över antalet flygningar över området saknas (med avseende på radarbaserat system för att styra belysning) och undrar hur ofta ljuset kommer att tändas.” (Frandsen & Lökken, 2012 [online], sid. 6)

”Jag har följt debatten i SVD, bl. a. påpekas där att 70 % av elen förbrukas i storstäderna. Varför ska då elen produceras på landsbygden – landsbygden drabbas av nackdelarna. Landsbygden blir en soptipp och drabbas alltid av vad som bestäms i Stockholm och storstäderna. Vindkraft i skog är vår tids största övergrepp.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 4)

Buller som orsakar irritation

Oro för buller och elektromagnetisk strålning ser Waldo och Klintman (2008 [online], sid. 19) som en av de främsta orsakerna till negativa attityder till vindkraftsetablering. Man kan dock se att människor som saknar erfarenhet av vindkraft är mer negativa och tror att bullret är högre än de som faktiskt upplevt vindkraft i sin närhet (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 19). Den upplevda bullerstörningen är också starkare relaterad till den visuella påverkan än de faktiska ljudnivåerna (Wolsink, 2007 [online], sid. 1194). Upplevelsen de närboende har av vindkraft går ihop med vad man har för syn på sin boendemiljö. De som valt sin hemplats för dess lugna, trygga och estetiska värden känner starkare att vindkraften gör intrång i deras privatliv genom störande ljud, ljus och rörelse (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 19). De som ser landsbygden som en plats för ekonomisk tillväxt och teknologisk utveckling anser i större utsträckning att markägaren får använda sin mark på det sätt som han anser lämpligt. Väljer markägaren att anlägga vindkraft anser de att det står utanför deras angelägenhet och störs därmed av verken i mindre utsträckning (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 19).

I vindkraftsprojektet i Jonsbo kan man utläsa åsikter som har att göra med rädslan för buller.

”Är det större ljudutbredning från högre verk? Ljudlinjerna verkar vara exakt samma som tidigare trots att det nu är större verk som planeras.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 3)

”Det finns femton rapporter som menar att det blir stora hälsoproblem på grund av buller på 1,5 km avstånd.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 5)

”Vad har ni för erfarenhet för att bo i en tyst miljö, ute i skogen? Ni kan inte sätta er in i vår situation.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 6)

”Var går gränsen för hur stora störningar som markägare får utsätta grannar och andra för?” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 7)

Störning av naturområden

Vindkraften medför en tydlig konflikt mellan lokal naturhänsyn och global miljöhänsyn. Både de som kämpar för vindkraftsetablering och de som vill bevara lokala naturvärden påstår att deras målsättning är att skydda och bevara naturen, vilket komplicerar planeringen (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 18).

Vid etablering av vindkraftverk beskriver Naturskyddsföreningen vikten av att ta hänsyn till naturvärden så att värdefulla och viktiga områden inte förstörs. De pekar ut såkallade ”stoppområden” och har satt upp kriterier för lokalisering av vindkraft utifrån naturvårdssynpunkt. Exempel på känsliga och skyddsvärda områden som Naturskyddsföreningen tar upp är:

- Restområden med relativt opåverkad skog i norra Norrland.
- Lokaler där många rovfåglar ansamlas och landskapskorridorer där rovfåglar och andra större segelflygande fåglar som tranor mm i stora skaror passerar under flyttningen.
- Koncentrationsområden för fladdermöss, t ex viktiga flyttstråk (Naturskyddsföreningen i Skaraborgs län [online], 2013-05-20).

Även här finns exempel från Jonsboprojektet.

”I livscykelanalysen som hänvisades till tidigare, har man tagit hänsyn till skogen som måste avverkas och de positiva miljöeffekter som därmed försvinner?” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 3)

”Det finns ny sammanställning om fåglar och fladdermöss som pekar på att riskerna är stora. Det finns fladdermusarter som flyger högt för att jaga insekter. Lst har uppmärksammat detta problem. Ingen vits med att göra inventeringar innan vindkraftverk är där för de kan ju dra till sig insekter/fladdermöss efteråt. Det finns diskussioner om att skogsklädda höjder är direkt dåliga för vindkraft o ska avslås.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 6)

” Tony och Christina Persson (Björnsjö 1:8) undrar hur de kommer att påverkas av den påtänka hinderbelysningen. De skriver att mycket av naturens flora och djur kommer att försvinna på grund av vindkraftverken och belyser de ekonomiska förluster för kommunen på grund av utebliven turism samt minskat inflyttande eftersom många flyttar dit på grund av just naturen. De undrar hur djurlivet kommer att påverkas av vindkraften och vad ornitologen som varit i området har kommit fram till. Hur kommer djuren, som har bättre hörsel än vi människor, att påverkas av ljudet? Även tamdjur påverkas av ljudnivåerna och de undrar vem som ska ta ansvar för det? De undrar även hur tamdjur som hundar, katter, får, kor och grisar påverkas.” (Frandsen & Lökken, 2012 [online], sid. 7)

Misstro till organisationen

En annan anledning till motstånd från kringboende är misstro till organisationen, som gör att de berörda opponerar sig mot den bakomliggande organisationen till det eventuella bygget och därmed försöker att stoppa projektet. Starkare känslomässiga reaktioner leder också till starkare motstånd då man känner att organisationens framtida eller befintliga industrier förstör området (Wolsink, 1999 [online], sid. 53).

Från samrådsredogörelsen och minnesanteckningar från vindkraftsprojektet i Jonsbo finns en del misstro till energibolaget E.ON Vind AB, som i det här fallet står för planeringen.

”Inga Bak och Asger Balvig (Södra Äskeryd 202) skriver att de inte litar på E.ON:s bullerberäkningar och att på samrådsmötet kom fram att med en höjd på 200 m hörs verken 2000 m bort.” (Frandsen & Lökken, 2012 [online], sid. 7)

”I tidningen fokus, december 2011, stod att bland andra E.ON betalar för att påvisa att klimatförändringar är en bluff. Hur rimmar det med vad ni säger nu?” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 2)

”Prisområdena är inte till för miljön utan för att man ska kunna exploatera el till Europa.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 2)

”Det finns bättre alternativ till landsbaserad vindkraft, t.ex. vindkraft till havs och solkraft som finns utomlands. Elen ska ändå bara transporteras till Tyskland.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 3-4)

”Vilket konsultföretag kommer att användas för ljudberäkningar? Vill ha namn. Konsulter är inte neutrala. Mätningar under drift görs för sällan. Man kan inte ha något förtroende för E.ON:s eller konsulter beräkningar.” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 5-6)

” Förra gången ni hade samråd var det fastighetsgränser med i materialet. Det är det inte nu, är det för att det är känslig info, vill man dölja något?” (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 6)

Känslan av att inte kunna påverka

Ett av de vanligaste misstagen som görs vid lokalisering av nya anläggningar är enligt Wolsink (1999) att man tar det allmänna stödet för givet och utgår från att människor ska vara positivt inställda till det planerade projektet (Wolsink, 1999 [online], sid. 50). Något som enligt Waldo och Klintman (2008) ofta upprör är att planeringen av vindkraftsetablering i många fall och i många länder sker med ett så kallat top-down perspektiv. Det går ut på att initiativet kommer uppifrån, projektet planeras och man vill först i ett tredje steg ha befolkningens godkännande. Tillvägagångssättet Decide-Announce-Defend (DAD) innebär att myndigheter eller vindkraftsbolag först beslutar om en etablering ska genomföras för att först efteråt underrätta allmänheten och försvara sitt beslut. Att inte låta berörda personer påverka i den här typen av projekt skapar mer motstånd än nödvändigt och är enligt Waldo och Klintman (2008) "...kopplat till en känsla av att sakna kontroll och inflytande, att bli orättvist behandlad och att inte bli trodd" (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 19-20).

"Pocket of local order" är en tidsgeografisk tankeram som ännu inte diskuterats i så stor utsträckning i vindkraftssammanhang men som beskrivs av Lenntorp (2004 [online], sid. 224-225). Teorin bygger på att all mänsklig aktivitet kräver en viss planeringsmässig ordning i tid och rum för att kunna genomföras med framgång. I vår vardag och genom livet går vi igenom olika "Pocket of local order" där vi upplever att vi har mer eller mindre kontroll. Kontroll är enligt denna tankeram en viktig komponent i ett lyckat förändringsprojekt vi vill eller behöver utföra, antingen på egen hand eller tillsammans (Lenntorp, 2004 [online], sid. 224-225).

Vid vindkraftsprojektet i Jonsbo framförs kritik mot att E.ON Vind AB hotar med att överklaga och fortsätta processen trots stort motstånd från allmänheten och två veton från Hylte kommun. De som fört fram åsikter känner att deras motstånd inte gör någon skillnad (Frandsen & Lökken, 2012 [online], sid. 9).

"Det verkar som att ni lyssnat på våra synpunkter men trots det så säger ni att ett vetobeslut kanske överklagas? Ni bör respektera ett veto." (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 6)
--

"Så vad vi säger har ingen betydelse? Ni har redan bestämt er?" (E.ON Vind Sverige AB, 2012 [online], sid. 7)

Attityder efter vindkraftsetablering

Waldo och Klintman (2008 [online], sid. 19) tar upp att man genom attitydforskning kunnat konstatera att attityderna till förnyelsebar teknik ofta blir mer positiva efter en etablering än vad de varit innan. En förklaring är att attityder är ytterst föränderliga. Vindkraft möts ofta av motstånd i planeringsfasen eftersom kunskapen i det skedet är kopplat till den lokala nivån och det invanda (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 19). Även Lenntorp (2004 [online], sid. 224-225) nämner detta och betonar människans behov av invanda mönster och kontroll. Om man tar sig förbi denna skepsis kan attityderna ibland ändras till det positiva och vindkraften ses efterhand som en del av den lokala identiteten (Waldo & Klintman, 2008 [online], sid. 19).

Diskussion

Det första målet med denna uppsats har varit att studera människors negativa attityder till landskapliga förändringar. Detta har jag gjort genom att först beskriva landskap och landskapsförändringar och därefter närmare studera begreppen Nimby och socialt dilemma som går in på människans egenintresse. Det andra målet har varit att undersöka negativa attityder inför landskapliga förändringar med utgångspunkt i vindkraftsplanering. Detta har jag gjort genom att studera argument till att motsätta sig vindkraft, bland annat med exempel från ett pågående vindkraftsprojekt.

Jag var redan innan arbetets början intresserad av planeringsprocesser, hur lång tid de kan ta och hur många olika aspekter som måste vävas in under dem. Det har varit väldigt givande att gå in djupare på en typ av process som ligger i tiden och som dessutom är väldigt komplex. Jag har förstått att det blir mer komplicerat ju mer ett byggnadsprojekt förändrar landskapet och ju fler som blir berörda. Ju fler som berörs desto fler åsikter måste tas hänsyn till och desto fler trådar måste knytas ihop.

Kan Nimby och socialt dilemma förklara negativa attityder till landskapliga förändringar?

Jag har tittat mer ingående på vindkraftsfrågan när jag studerat negativa attityder. När jag beskriver Nimby och socialt dilemma nedan så har jag därför exemplifierat och diskuterat utifrån negativa attityder till vindkraften.

För mig känns det på ett sätt förståeligt att man som Sarlöv Herlin (2012) skriver reagerar över förändringar på platser man känner en stark anknytning till. I bergen, skogen, sjöarna och åkrarna lever en historia som minner om en svunnen tid och man är själv en del av den historian. Jag är uppväxt på landbygden i en mycket liten by där naturen är en stor del av kvalitén med att bo där. Mina föräldrar är uppväxta på små gårdar och mina far- och morföräldrar bedrev jordbruk. Mina äldre släktingar har kunnat berätta om hur det gick till när de var unga och när man i större utsträckning jobbade nära naturen och sin boendemiljö, precis som Sarlöv Herlin (2012) beskriver. Den personliga anknytningen till landskapet gör att vi har svårare att acceptera markanta förändringar. Vad ligger då till grund för detta?

Skepticism på grund av egennyttan

Daves (1980) och Platt (1973) talar om hur egennyttan för många går före det kollektiva. Deras artiklar skrevs för en tid sedan men jag tror säkerligen att vindkraften hade tagits upp som ett exempel om den hade skrivits idag. Daves (1980) beskriver problemet som *socialt dilemma* medan Platt (1973) namnger det *sociala fällor*, men författarna för en liknande diskussion kring människors beteenden. Jag skulle tolka det som att grunden till negativa attityder enligt båda författarna är människans benägenhet att se världen utifrån sig själv. Detta kanske skulle kunna innebära att eventuella goda gärningar sker efter att man uppfyllt sina egna behov, eller ibland som en del av egennyttan, exempelvis genom att med en god gärning ge sig själv gott samvete. När det gäller vindkraften så verkar vi behöva förstå miljöfördelarna eller rent av den ekonomiska vinningen på individnivå för att vi ska bli medgörliga. Den komplexa människan är troligen inte enbart egocentrisk, men om jag tolkar socialt dilemma så ligger ändå egennyttan i centrum. Människan vill agera ”gott” men finns ingen tillräcklig vinning av det så finns ingen vilja att göra den uppoffring som krävs för att nå dit. Förhoppningen verkar istället vara att andra ska göra jobbet åt en, så som ”jobbet” att bidra till en bättre miljö. Intressant är att många insett att förnyelsebar energi är ett bra medel för att värna om miljön, men att en trevlig utsikt och fin hemmiljö i slutändan går före miljöfördelarna, något som Wolsink (2007) nämner.

Genom att jämföra vindkraftsplaneringen med de exempel som Platt (1973) tar upp så finner man en del skillnader och likheter. Att i låg utsträckning kunna använda sig av vindkraft som energiresurs får liksom Platts (1973) exempel med bilkörning och föroreningar negativa konsekvenser för miljön. Men de som motsätter sig vindkraftverk i sin närhet får ingen direkt påtaglig ”bestraffning” för att de inte går med på att ha dem, till skillnad från i Platts (1973) andra exempel. De som håller höga temperaturer på sina termostater kan komma att få en bestraffning i form av att bränslet tar slut och att de tvingas frysa, men bristen på vindkraft som energiresurs har mer långsiktiga konsekvenser som dessutom är svåra att sätta fingret på. Det påverkar miljön, men exakt hur det ger sig uttryck eller hur lång tid det kommer att ta är svårt att säga. Skulle människor bli mer medgörliga om vi skulle förlora något på att motsätta oss vindkraft? Platt (1973) skriver att även när de långsiktiga skadeverkningarna är kända i början så skjuts ibland problem på tiden med en inställning att man tar itu med problemet om eller när det uppstår. Är det så att vi inom en överskådlig tid måste se konsekvenserna av att inte godkänna vindkraft?

Som vi sett av bland andra Wolsinks texter (1999, 2007) så är begreppet Nimby under kritik. Trots att teorin i vissa fall stämmer så är den enligt honom alldeles för enkel för att kunna beskriva hela vindkraftsproblematiken. Jag skulle vilja påstå att Nimby är en typ av socialt dilemma som på sätt och vis tagits ur sitt sammanhang. Adderar man fler fakta så blir inte Nimby teorin på något sätt felaktig, men saknar en del viktiga komponenter för att ensamt kunna förklara negativa attityder. Under mitt arbete med en landskapsanalys inför en vindkraftspark fick jag en viss inblick i vilket motstånd som kan möta ett sådant projekt. I minnesanteckningar från samrådsmöte samt den sammanfattande samrådsredogörelsen från vindkraftsprojektet i Jonsbo beskriver Frandsen och Lökken (2012) att majoriteten av de närboende är för vindkraft i sig men motsätter sig anläggande av vindkraft just i deras närhet. Å ena sidan stämmer detta helt överens med Nimby teorin, å andra sidan visar bland andra Wolsink (1999, 2007) att skepticism många gånger beror på helt andra aspekter. Både Boverket (2009) och Wolsink (1999) skriver att den största anledningen till att man motsätter sig vindkraft är att landskapsbilden störs. Från samrådsmötena i Jonsbo (2012) kan man utläsa en mängd rädslor som framför allt har att göra med buller och visuell påverkan, något som även Wolsink (1999, 2007) i sina studier kommit fram till är bidragande orsaker till motstånd.

Skulle man gå vidare och återigen studera socialt dilemma, så skulle jag vilja påstå att dessa nämnda anledningar till varför man motsätter sig vindkraft i grund och botten har att göra med försämrad livskvalitet och därmed grundar sig i egennytta. Här märker man att Nimby och socialt dilemma är nära besläktade. Medan Pol, et al. (2004) menar att Nimby kan *framkallas* av dessa rädslor för försämrad livskvalitet, så menar Wolsink (1999, 2007) att dessa rädslor snarare är *förklaringen till* människors motstånd och inte något som framkallar Nimby. Pol, et al. (2004) är dock medveten om att få psykologiska och psykosociala undersökningar har gjorts på begreppet Nimby. Tycker Pol, et al. (2004) och Wolsink (1999, 2007) egentligen samma sak men väljer att uttrycka sig på olika sätt? Jag anser att Nimby delvis kan beskriva människors negativa attityder till förändring men inte helt. Ser man Nimby som ett exempel på socialt dilemma och låter det sistnämnda fortsätta tankarna kring Nimby så kommer man längre. Ska man slutligen exemplifiera vindkraften så krävs ytterligare förklarande medel för att hitta svaret på frågan varför negativa attityder uppstår.

Attityder och kunskap

Vi landskapsarkitekter är väl insatta i samhällsproblem och tränade att finna lösningar som uppfyller de flestas behov och önskemål. Många av oss är nog också måna om att jobba för de hållbara alternativen både i staden och på landsbygden, där vindkraften faller in. Men bara för att vi är utbildade för att jobba med sådana saker betyder det inte att vi på något sätt kan allt.

Troligtvis är det lätt att glömma bort och bli blind för att alla inte tänker som en själv. Det är lätt för oss som dagligen jobbar med dessa problem att se det självklara i att förändringar måste ske och hur de kommer att leda till något bättre för en majoritet. Som Wolsink (1999) skriver så är ett av de största fel vi gör att ta allmänhetens acceptans för givet och inte ha förståelse för att människor har skiljda föreställningar. Om vi inte har förståelse för de berörda parterna, hur kan vi då begära att de ska ha förståelse för det vi gör?

Eftersom vi ofta är så insatta i det projekt vi håller på med kanske vi känner frustration över att allmänheten inte förstår de fördelar projektet har för det berörda området. Förhoppningar finns kanske om att information kan leda till kunskap vilket i sin tur kan leda till acceptans. Att vända negativa attityder till positiva betyder såklart inte att människor ska manipuleras att tycka och göra som planerarna själva vill. Istället handlar det enligt mig om att informera och föra diskussioner med de inblandade för att uppnå en ömsesidig förståelse för varandra.

Jag tror att anledningen till skepticism många gånger grundar sig i okunskap. Att ett vindkraftsverk medför vissa nackdelar så som buller och förstörd landskapsbild går inte att komma ifrån. Enligt Pol, et al. (2004) medför etableringar av den här typen en viss typ av risker och man kan därför inte förpassa och underskatta de rädsor som uppkommer. Men författarna säger också att det finns subjektiva risker som endast är ponerade och inte verkliga. Precis som Waldo och Klintman (2008) beskriver så är motståndet större för dem som vet mindre om vindkraften vilken gör att de till exempel tror att buller kommer att störa dem mer än det i själva verket gör. I minnesanteckningarna från samrådsmötet i Jonsbo (2012) kan man utläsa frågor som uttrycker just rädslan för buller. Samtidigt skriver Wolsink (2007) att det inte finns någon koppling mellan kunskap och acceptans och att öka allmänhetens kunskap om vindkraft inte kommer att ändra deras attityder. Vad innebär egentligen detta? Om människor bildat sig en uppfattning om vindkraft och sedan levereras en mängd motargument, är det då redan för sent? Är människan för tjurig och har den för mycket stolthet för att kunna ändra sig? Eller är dessa fakta helt enkelt inte goda nog för att tas emot?

Invänjning och kontroll

I Jonsboprojektet (2012) grundade sig många frågor och påståenden i misstro till elbolaget och tvivel på att verken skulle ge någon vinning, då det poneras att elen delvis skulle transporteras till länder utanför Sverige. Misstron till elbolagen är precis som Wolsink (1999) beskriver en stor anledning till att människor är emot vindkraften. Daves (1980) beskriver kring socialt dilemma att människor tenderar att kräva egen vinning av något för att acceptera det. Hade elbolagen mötts av öppna armar om de boende fått köpa andelar i anläggningarna, fått ta del av elen på ett annat sätt och därmed fått en ekonomisk vinning? Bristen på förtroende till elbolagen tror jag kan bottsna i känslan av att som enskild individ tappa kontrollen. Lenntorp (2004) beskriver att människor kräver ordning och kontroll i sitt vardagliga liv för att fungera framgångsrikt. När Decide-Announce-Defend (DAD) tillämpas beslutar myndigheter eller vindkraftsbolag om en etablering för att först efteråt underrätta allmänheten, vilket enligt Waldo och Klintman (2008) skapar den frustrerande känslan av att inte kunna påverka.

Handlar det kanske om att det krävs en viss tid för att lära känna något nytt? Genom attitydforskning har det som Waldo och Klintman (2008) skriver kunnat konstateras att attityderna till förnyelsebar teknik ofta blir mer positiva efter en etablering än vad de varit innan. En förklaring är att attityder är ytterst föränderliga. Med tiden kan den landskapliga förändringen komma att bli en del av det vardagliga landskapet, bli del av landskapets identitet och därmed också bli en del av det människan ser som normalt och vanligt.

Invänjning tycks i vissa fall fungera och göra att attityden mot ett specifikt byggnadsprojekt ändras till det positiva.

Jag behöver bara analysera mig själv en stund för att inse att även jag behöver en viss tid och invänjning för att kunna acceptera något nytt. Jag minns så väl när jag vid tio års ålder grät och skrek över att vägen genom min by skulle asfalteras. Enligt mig var en by ingen by utan grusväg och även om jag var liten då så vet jag att även vuxna i området motsatte sig vägbyggnationen. Asfalten blev lagd och i dagsläget tror jag inte att det är någon som kan tänka sig att vara utan den. Skulle vindkraft planeras i min omgivning i dagsläget skulle jag absolut vara för byggnationen eftersom jag har kunskap om fördelarna med verken och dessutom har kommit att tycka om synen av dem. Men kanske har det att göra med just kunskap, eller att jag som Waldo och Klintman (2008) nämner hunnit ”vänja” mig med hur de ser ut på andra platser och därmed inte känner mig lika främmande till dem.

Reflektion

Eftersom attityder till förändring är ett brett ämne och tiden för ett kandidatexamensarbete är begränsad har jag valt litteraturstudier som metod. Jag har dock upplevt att metoden delvis varit bristande och det hade varit intressant att exempelvis intervjua människor som arbetar med just konflikthantering vid landskapsplanering för att se hur upprörda människor bemöts och hur bra lösningar tas fram. Kunskapen om varför människor reagerar som de gör tror jag nämligen behövs och kan användas för att hitta lösningar på problematiska processer. Arbetet väcker också ett flertal ytterligare frågeställningar om hur man konkret kan gå tillväga för att vända människor att bli positiva, något jag hade kunnat gå vidare med.

Intressant hade varit att med intervjuer se de berördas perspektiv för att kunna jämföra deras åsikter med de undersökningar som nämns av exempelvis Wolsink (1999, 2007) och Boverket (2009) med flera. Motståndares åsikter innan en vindkraftsetablering hade kunnat jämföras med tankar efter att ett projekt genomförts för att på så vis kunna diskutera om de skiljer sig åt och om det i så fall kan ha att göra med den tid det tar för något att hamna i ”det invanda”.

Jag har i uppsatsen endast fokuserat på två teorier som förklarar varför negativa attityder uppstår. För att gå vidare hade det varit intressant att titta på fler förklarande begrepp. Jag har också exemplifierat endast utifrån vindkraften men negativa attityder uppkommer såklart också vid andra projekt, så som byggen av hus, vägar, broar, avfallshantering, sociala anläggningar och så vidare. Teorierna kring Nimby och socialt dilemma kan appliceras på fler typer av sådana byggen. Slutligen hade det varit en fördel att även studera fler vindkraftsprojekt för att på så vis få en bredare grund.

Referenser

Elektroniska källor

Antrop, M. (2005) Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and Urban Planning* [online], vol. 70, sid. 21-34. Tillgänglig via: http://sequoia.bot.uc.pt/link/files/antrop2004_inpress.pdf [2013-05-02].

Boverket, Vindkraftshandboken: Planering och prövning av vindkraftverk på land och i kustnära vattenområden (2009) [online], Tillgänglig via: <http://www.boverket.se/global/webbokhandel/dokument/2009/vindkraftshandboken.pdf>, [2013-04-16].

Daves, R. (1980) Social dilemmas. *Annual Review of Psychology* [online], vol. 31, sid. 169-193. Tillgänglig via: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.ps.31.020180.001125>, [2013-04-29].

Devine-Wright, P. (2005) Beyond NIMBYism: towards an Integrated Framework for Understanding Public Perceptions of Wind Energy. *Wind Energy* [online], vol. 8, sid. 125–139. Tillgänglig via: <http://cvi.se/uploads/pdf/Kunskapsdatabas%20samhalle/tillstandsprovning/opinion%20och%20acceptans/forskningsresultat/towards%20an%20intergrated%20framework%20for%20understanding%20public%20perceptions.pdf>, [2013-04-29].

E.ON Vind Sverige AB (2012) Minnesanteckningar - Förda vid samråd med allmänhet och särskilt berörda [online], Tillgänglig via: http://www.eon.se/upload/eon-se-2-0/Bilder/om-eon/om_energi/vindkraft/Minnesanteckningar-samrad-allm-o-narb-2012-01-26.pdf, [2013-05-06].

Europarådet (2000) Europeisk landskapskonvention [online]. Florens. Strasbourg: Council of Europe. Tillgänglig via: <http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsConvention/swedish.pdf> [2013-05-20]

Frandsen, A. & Lökken, A. (2012) Samrådsredogörelse Jonsbo Bilaga 13. E.ON Vind Sverige AB [online], Tillgänglig via: <http://api.vind.tankstationer.se/sv-SE/Document/Download/7a4ee109-13a3-4c86-a216-ed3c8680354c>, [2013-05-21].

Le Dû-Blayo, L. (2011) How Do We Accommodate New Land Uses in Traditional Landscapes? Remanence of Landscapes, Resilience of Areas, Resistance of People. *Landscape Research* [online], vol. 36, nr. 4, sid. 417-434. Tillgänglig via: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01426397.2011.583010#.UaMUNqJSiAg>, [2013-05-15].

Lenntorp, B. (2004) Path, prism, project, pocket and population: an introduction. *Geografiska annaler* [online], vol. 86 B, nr. 4, sid. 223-226. Tillgänglig via: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.0435-3684.2004.00164.x/abstract>, [2013-04-04].

Naturskyddsföreningen i Skaraborgs län, länken Verksamhetsområden, Vindkraft [online], Tillgänglig via: <http://www2.naturskyddsforeningen.se/kretsar-lan/skaraborg/skaraborg/verksamhetsomraden/vindkraft/>, [2013-05-20].

Platt, J. (1973) Social traps. *American psychologist* [online], vol. 28, nr. 8, sid. 641-651. Tillgänglig via:

[https://webfiles.uci.edu/mcombs/SE200%20Fall%202011/Course%20Readings/Platt,%20J.%20\(1973\).%20%20Social%20traps.%20%20.pdf](https://webfiles.uci.edu/mcombs/SE200%20Fall%202011/Course%20Readings/Platt,%20J.%20(1973).%20%20Social%20traps.%20%20.pdf), [2013-05-15].

Pol, E., Di Masso, A., Castrechini, A., Bonet, M.R. & Vidal, T. (2004) Psychological parameters to understand and manage the NIMBY effect. *Revue européenne de psychologie appliquée* [online], vol. 56, sid. 43–51. Tillgänglig via: http://www.cienciaensocietat.org/upimages/File/Deliberativa_2/31-Psychological%20parameters%20to%20understand.pdf, [2013-05-20].

Waldo, Å. & Klintman, M. (2008) Erfarenheter av vindkraftsetablering: Förankring, acceptans och motstånd. *Naturvårdsverket* [online], Rapport 5866. Tillgänglig via: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-5866-1.pdf>, [2013-05-04].

Wolsink, M. (2007) Wind power implementation: The nature of public attitudes: Equity and fairness instead of ‘backyard motives’. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* [online], vol. 11, sid. 1188–1207. Tillgänglig via: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032105001255>, [2013-04-15].

Wolsink, M. (1999) Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable Energy* [online], vol. 21, sid. 49-64. Tillgänglig via: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960148199001305>, [2013-04-04].

Tryckta källor

Hammarlund, K. (2005) *Att planera för vindkraft i människors vardag*. Choros 2005:2. Göteborgs Universitet

Sarlöv Herlin, I. (2012) *Landskap för mångbruk, Erfarenheter från England*. Forskningsrådet Formas.